

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji „Współczesne problemy obszaru post-radzieckiego”, Bydgoszcz, 22–23 września 2016 r.

W dniach 22–23 września 2016 r. odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa pt. „Współczesne problemy obszaru postradzieckiego”. Zorganizowana została we współpracy Zakładu Współczesnych Systemów Politycznych Instytutu Nauk Politycznych oraz Zakładu Historii Najnowszej Powszechnej i Dziejów Migracji Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Obrady zostały podzielone na siedem paneli tematycznych. Najliczniej reprezentowany był pierwszy z nich, dotyczył budowy świadomości narodowej państw obszaru post-sowieckiego. Jako pierwsza zabrała głos dr Joanna Piechowiak-Lamparska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Przedmiotowy zakres jej wystąpienia dotyczył Kaukazu Południowego jako celu gry geostrategicznej między Federacją Rosyjską a Zachodem. Prelegentka podkreślała złożony charakter relacji między wszystkimi wyżej wymienionymi podmiotami w sytuacji strategicznego znaczenia Kaukazu w zakresie transportowania gazu i ropy naftowej do Europy. Następnym mówcą był student Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Szymon Malik, przybliżający genezę obecnych współczesnych separatyzmów prorosyjskich na terenie byłego ZSRR. Na uwagę zasługuje ponadto analiza Michała Siekierki z Uniwersytetu Wrocławskiego, obrazująca znaczenie Ukrainy w rosyjsko-niemieckiej rywalizacji o wpływy na terenie Europy Wschodniej. Ważnym elementem powyższych ekspertyz były również rozważania Dawida Pudło z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, dotyczące problemów współczesnej Mołdawii w dobie rosnącego oddziaływania Federacji Rosyjskiej, oraz Emila Wernika z UMK na temat obecnej sytuacji społeczno-politycznej w Azerbejdżanie i prognozach na przyszłość dla tego kraju.

W drugiej części pierwszego panelu wystąpili kolejni prelegenci. Pierwszym z nich była mgr Agnieszka Miarka z Uniwersytetu Śląskiego, której przedmiotem ekspertyzy był konflikt o Górski Karabach między Armenią a Azerbejdżanem i jego wpływ na politykę wewnętrzną i zagraniczną Armenii. Bardzo istotne uwagi dotyczące integracji politycznej i gospodarczej Gruzji i Armenii wygłosił również Arkadiusz Konkol z Politechniki Rzeszowskiej. Ich podstawę stanowiły własne przeżycia i obserwacja sytuacji na miejscu. Na konferencji nie zabrakło tematyki ekonomicznej, którą poruszył w wystąpieniu dr Marcin Graban z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Przedstawił on gospodarcze zmiany stosunku pracy w krajach bałtyckich po 1990 r. Na koniec panelu głos zabrał mgr Michał Marcinkowski z Uniwersytetu Łódzkiego, ilustrujący najważniejsze narzędzia

propagowanej przez Rosjan wojny informacyjnej, głównie w dziedzinie propagandy antyukraińskiej i antyzachodniej. Nie zabrakło również odniesienia się do sytuacji kobiet na obszarze postradzieckim, szczególnie w Azji Centralnej. Odnośnie do niniejszej tematyki wypowiedziała się mgr Dominika Liszkowska z UKW, która prezentowała problem *Ala Kachuu*¹ w Kirgistanie.

W drugim panelu prelegenci prześledzili ważniejsze zagadnienia polityki Federacji Rosyjskiej na terenie postsowieckim. Z pierwszym odczytem w tej części wystąpił doktor Andrzej Purat z UKW. Autor zaprezentował stanowisko Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO – North Atlantic Treaty Organization) wobec agresji Federacji Rosyjskiej w Donbasie w 2014 r., opisując kluczowe implikacje konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, prowadzące zarówno do określenia przyczyn zaistniałej sytuacji, ale także do próby wysnuć scenariuszy na przyszłość. W swoim wystąpieniu dr Purat podkreślił małą aktywność NATO w pierwszej fazie wojny, a także brak realnej pomocy militarnej dla Ukrainy. Następną prelegentką była mgr Katarzyna Kaczyńska z Uniwersytetu Warszawskiego, która wystąpiła z niezmiernie ciekawym tematem, dotyczącym stanowiska Federacji Rosyjskiej wobec istniejących oraz tworzących się koncepcji integracyjnych na obszarze postradzieckim, uznawanych przez Federację Rosyjską jako zagrożenie dla własnego bezpieczeństwa. Nieprzypadkowo NATO w wypowiedziach głównych rosyjskich polityków i wojskowych występuje w roli głównego wroga Kremla, jako organizacja dążąca do poszerzenia swojego zasięgu o obszary postradzieckie. Pośrednio omawianego problemu dotyczyło kolejne wystąpienie mgr. Michała Holuba z Uniwersytetu Jagiellońskiego o militarnych formach oddziaływania Rosji i nowelizacji obowiązującej dotychczas doktryny wojennej. Również słowa mgr. Jarosława Tondery z Polskiej Akademii Nauk w Warszawie cechowały się nawiązaniem do zbliżonej tematyki, związanej z rosyjskimi mechanizmami kontroli tzw. bliskiej zagranicy. Magister Katarzyna Grabowska z UKW poruszyła kwestie rosyjskich dążeń do utrzymania własnej strefy wpływów na terenie postradzieckim. W panelu nie zabrakło również nawiązania do roli i znaczenia sportu w polityce rosyjskiej, co było przedmiotem zainteresowania mgr. Tomasza Matrasa z Uniwersytetu Wrocławskiego.

Trzecia część omawianej konferencji koncentrowała się wokół problemów związanych z funkcjonowaniem mniejszości narodowych oraz etnicznych na obszarze postradzieckim. Rozważania w tym panelu rozpoczął dr Stefan Pastuszewski z Bydgoskiej Szkoły Wyższej, który prześledził proces emancypacji rodzimego prawosławia na Inflantach w państwach bałtyckich. Kolejnym ważnym wystąpieniem była prelekcja mgr Anny Kuchciak z Uniwersytetu Wrocławskiego. Zanalizowała ona aktualne problemy ochrony mniejszości narodowych w państwach bałtyckich. Podobnie ujmował tę tezę Mateusz Kamiński z UMK, jednakże on skoncentrował się ściśle na roli i statusie mniejszości rosyjskiej w omawianym rejonie. Interesujące z punktu widzenia roli prawosławia na Ukrainie było wystąpienie Małgorzaty Kulbaczewskiej z UW na temat stanowiska duchownych prawosławnych z tego kraju wobec aktualnych wydarzeń w Kijowie oraz Donbasie. Na zakończenie tego panelu głos zabrała dr Renata Król-Mazur. Mówczyni dotknęła tematu statusu sekt religijnych na terenie Gruzji i Armenii. Dodatkowo też

¹ *Ala Kachuu* jest procederem porwania panny młodej i zmuszenia jej do ślubu z oprawcą. Tradycja ta wywodzi się z Azji Środkowej. Według badań Russela Kleinbacha ofiarą pada około 50% kobiet, m.in. w Kirgistanie; zob. <http://www.restlessbeings.org/projects/ala-kachuu> (dostęp: 27.11.2016).

przemawiał mgr Marcin Zybala z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Referent ujmował problem mało omawiany w literaturze przedmiotu, mianowicie emigracji z Żydowskiego Obwodu Autonomicznego w XXI w.

Panel czwarty obrad był zdominowany przez gości z zagranicy. Jego moderatorem była współorganizatorka konferencji, dr Nartsiss Shukuralieva z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego. Pierwszą z prelegentek spoza Polski była prof. Oksana Nesterczuk z Państwowego Uniwersytetu Społecznego w Moskwie, która wygłosiła wystąpienie na temat informacyjno-politycznej kontroli nastrojów patriotycznych w krajach Wspólnoty Niepodległych Państw. Drugim mówcą był dr Oleg Griszyn z Rosyjskiego Uniwersytetu Przyjaźni Narodów w Moskwie. Poruszył on problem postrzegania miasta Moskwy na obszarze postradzieckim. Mając na uwadze dążenie władz Moskwy do uczynienia z tego miasta swoistej metropolii dla wszystkich mieszkańców dawnego ZSRR, należy to wystąpienie uznać na niezwykle interesujące. Trzecią osobą referującą była dr Żyldiz Nichaparowa z Amerykańskiego Uniwersytetu Azji Centralnej w Biszkeku (Kirgistan). Przedmiotem jej zainteresowania była kwestia problemu integracji polityczno-społeczno-gospodarczej Azji Centralnej i próba odpowiedzi na pytanie, czy owa integracja jest możliwa. Przemawiająca podniosła kluczowe zagadnienie, będące dzisiaj wyzwaniem dla całego obszaru postradzieckiego. Agresywna retoryka Federacji Rosyjskiej i dążenia tego państwa do ponownego podporządkowania sobie republik postsowieckich w chwili obecnej stanowią główny problem podkreślony przez badaczkę. Z kolei dr Andriej Kiliakin z Rosyjskiego Uniwersytetu Przyjaźni Narodów opisywał obecne relacje pomiędzy Eurazjatycką Unią Gospodarczą a Unią Europejską i nakreślił perspektywy jej współpracy. Innej tematyki dotyczyło wystąpienie dr. Romana Suhatsky'ego z Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu Handlu i Ekonomii. Prześledził on kwestię statusu Republiki Krymu przed aneksją półwyspu przez Federację Rosyjską w 2014 r. w aspekcie historycznym i prawnym. Natomiast dr hab. Aizada Nuriddenowa z Krajowego Uniwersytetu Euroazjatyckiego im. L.M. Gumilieva w Astanie przedstawiła znaczenie instytucji w procesie kształtowania polityki zagranicznej na przykładzie Ukrainy i Białorusi w następstwie zimnej wojny. Jako ostatni wypowiedział się mgr Aleksander Makuhin z Rosyjskiego Uniwersytetu Przyjaźni Narodów na temat integracji gospodarczej Republiki Mołdawii i perspektyw na przyszłość. Tematyka ta jest niezwykle interesująca chociażby ze względu na zwycięstwa w ostatnich wyborach prezydenckich w Mołdawii prorosyjskiego kandydata Igora Dodona z Partii Socjalistów Republiki Mołdawii. Zaistniałe wydarzenie może w dłuższym czasie zahamować perspektywę integracji Kiszyniowa z Zachodem nie tylko pod względem politycznym, ale także gospodarczym. Trzeba pamiętać, że do dziś występuje problem Naddniestrza, utrudniający proces zbliżenia się Mołdawii ze strukturami euroatlantyckimi.

Drugi dzień konferencji (23 września) rozpoczął się wystąpieniem prof. Antoniny Kozyrskiej z UMK na temat zmiany modelu obchodzenia rocznicy zakończenia II wojny światowej na Ukrainie po wydarzeniach na Euromajdanie. Temat ten jest niezwykle ważny w aspekcie postrzegania historii najnowszej świata oraz roli Związku Radzieckiego w „wyzwalaniu” państw Europy Wschodniej. Nie jest tajemnicą, że dla krajów z tego regionu, w tym dawnych republik postsowieckich, zaprzestanie działań wojennych nie zmieniło sytuacji, gdyż terror niemieckiego okupanta został zastąpiony przez sowiecki, często jeszcze bardziej wyrafinowany i przebiegły. Niniejszy problem dotyczy wszystkich dawnych republik postsowieckich, nie tylko na płaszczyźnie politycznej, ale także m.in. kulturowej. Związane z tym były informacje zgromadzone przez Bartosza Różanka, śledzącego problem

dziedzictwa ZSRR na terenie postsowieckim poprzez heraldykę państwową. Kolejna była prelekcja Juliusza Dworackiego, poruszającego kwestię polityki Moskwy na północy Europy w aspekcie bezpieczeństwa Finlandii. Prelegent zwrócił uwagę, że występujące pomiędzy oboma państwami silne resentymy historyczne jeszcze z czasów wojny sowiecko-fińskiej uniemożliwiają szerszą współpracę między Rosją a Finlandią. Ponadto Rosja w dalszym ciągu zdecydowanie sprzeciwia się przystąpieniu Helsinek do NATO, co rzutuje na bezpieczeństwo Finów.

W panelu nie zabrakło również elementów kulturalnych oraz medialnych. Na pierwszy temat wypowiedziała się mgr Gabriela Sitek z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej wystąpienie odnosiło się do codzienności mieszkańców ZSRR, ukazanej w filmie montażowym. Natomiast dr Elżbieta Olzacka z tego samego uniwersytetu prześledziła dyskurs prasowy w niepodległym Tadżykistanie. Niniejsze rozważania okazały się bardzo cenne w podejmowaniu analizy kształtowania się tożsamości narodowej ludności dawnych republik postsowieckich spoza terenu europejskiego. Ta kwestia wymaga jeszcze w przyszłości szerszego zbadania w literaturze przedmiotu.

Kolejną dziedziną przybliżoną przez prelegentów była administracja i prawo. To zagadnienie zgłębiło dwóch mówców – dr Krystian Nowak z Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz mgr Paweł Bielicki, współorganizator konferencji. Pierwszy z nich opisał system polityczno-prawny Gagauzji², dotycząc złożoności relacji na tym obszarze. Natomiast mgr Bielicki wygłosił referat na temat pozycji organów administracji publicznej w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej i Polski, zwracając zasadniczą uwagę na obszar komparatystyczny niniejszego zagadnienia. Mimo występujących różnic pomiędzy systemem administracji publicznej oraz samorządu terytorialnego, spowodowanych przemianami ustrojowymi w Polsce po 1989 r. oraz rosyjską tradycją ograniczonej roli władzy samorządowej, autor dostrzega występujące podobieństwa, m.in. nadmierną ilość aktów prawnych wydawaną w obu krajach, występującą sprzeczność w przepisach, m.in. dotyczących postępowania administracyjnego, czy wreszcie problem biurokracji i obojętności urzędników w wielu dziedzinach życia, m.in. w sprawach prowadzenia działalności gospodarczej i społecznej, częstokroć utrudnianej przez organy wyższego stopnia i niewygodnej z powodu jej niezgodności z szeroko pojętym interesem państwa.

Na zakończenie zgromadzeni mówcy ustosunkowali się do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na terenie byłego ZSRR. Rozważania w tej materii zaczął prof. Grzegorz Mazur z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przedstawił on niezmiernie interesujący problem dotyczący stosunku Ukrainy do własnej przeszłości i znaczenia skrajnych ruchów nacjonalistycznych dla odbudowy tożsamości narodowej Ukrainy. W dobie kontrowersji, związanych z działalnością Ukraińskiej Powstańczej Armii i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów, zwłaszcza dokonanego przez nie ludobójstwa na terenach Polski i ZSRR, słowa prof. Mazura stanowiły cenną próbę podsumowania obecnego stanu rzeczy i nakreślenia sposobów na ograniczenie wpływu ukraińskich nacjonalistów na obecne życie polityczne Ukrainy. Do ciekawych wystąpień należy zaliczyć także przemówienie prof. Andrzeja Topija z UKW na temat kompletnie nieobecny w literaturze – roli fundacji Russkij Mir na terenie postsowieckim. Kolejną prelegentką była dr Izabela Kapsa z UKW, której przedmiotem uwagi była elektroniczna partycypacja obywatelska i doświadczenia Polski w porównaniu z obszarami postradzieckimi. Ponownie do kwestii ukraińskiej nawiązał

² Gagauzja – obszar autonomiczny, położony w południowej części Mołdawii.

mgr Mateusz Kamionka z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w badaniach dotyczących ukraińskich studentów w Polsce i ich odbierania przez polskie społeczeństwo. Konferencję zakończyła mgr Joanna Kot z Uniwersytetu Szczecińskiego, przybliżająca nam postać Władimira Putina i problem kształtowania się rosyjskiej tożsamości narodowej za jego rządów.

Rekapitułując, trzeba stwierdzić, że obrady konferencji zilustrowały zarówno aktualną wiedzę na temat współczesnych problemów obszaru postradzieckiego, jak i umożliwiły ich poznanie z interdyscyplinarnych punktów widzenia. Zamierzeniem inicjatorów było zorganizowanie konferencji nieograniczającej się do jednej dyscypliny naukowej. Mając na uwadze sprzężenie zwrotne między nimi, chcieliśmy holistycznie przybliżyć sytuację na terenie dawnego ZSRR i pokusić się o próbę nakreślenia scenariuszy na przyszłość. Zwycięstwo w USA Donalda Trumpa oraz stopniowy wzrost dominacji partii skrajnie prawicowych w Europie dają podstawy do stwierdzenia, że obszar postradziecki może stać się jeszcze bardziej zdominowany przez Rosję, mającą świadomość osłabienia Europy pod wpływem kryzysu migracyjno-uchodźczego i rosnących amerykańskich dążeń do izolacjonizmu, że będzie ona dążyła do przywrócenia pozycji sprzed 1991 r. Publikacja pokonferencyjna zaplanowana jest na 2017 r.

*Andrzej Purat
Paweł Bielicki*